

ASPECTE ALE CLIMATULUI REVOLUȚIONAR DIN JUDEȚUL BIHOR ÎN PERIOADA 1928—1933. CONFLICTELE DE MUNCĂ

1. Cadrul politic general

Pe planul istoriei patriei anul 1928 marchează sfârșitul perioadei stabilizării vremelnice și parțiale a capitalismului, iar cu anul 1929 începe criza economică mondială, care s-a resimțit puternic și în țara noastră. Dar fenomenele social-economice și politice care au caracterizat criza economică din țara noastră și-au făcut apariția încă în anul 1928. Guvernul liberal, aflat la putere din 1922, înăsprește teroarea împotriva mișcării muncitorești din întreaga țară în toamna anului 1928. Semnalul de alarmă care a determinat întrecarea muncitorime din țară să ia atitudine împotriva măsurilor represive ale liberalilor a fost desfășurarea procesului de la Cluj din 10 septembrie-17 octombrie 1928, intentat împotriva Sindicatelor unitare. Între cei 76 de militanți ai mișcării revoluționare din România implicați în proces au fost și 12 bihoreni, în apărarea cărora s-a ridicat și Aurel Lazăr, avocat orădean cunoscut din timpul evenimentelor anului 1918.

Ceea ce a agravat încordarea politică din țară în anul 1928 au fost agitațiile provocate de național-tărăniști, care, speculând nemulțumirile maselor populare și folosind lozinci demagogice împotriva îndelungatei guvernări liberale, au atras de partea lor numeroși simpatizanți mai ales din rîndul țărănimii. În noiembrie 1928 P.N.Ț. vine la cîrma țării, menținîndu-se pînă în noiembrie 1933¹.

Gravele probleme de ordin economic și politic pe care criza economică le-a ridicat în fața statului român au generat o serie de contradicții între principalele partide politice P.N.L. și P.N.Ț., dar și în cadrul fiecăruia în parte. Numeroși membri trec dintr-un partid într-altul, sau, demisionînd din ele, se constituie în partide de sine stătătoare. Astfel, numărul partidelor și grupărilor politice burgheze din România a crescut de la 7 cîte erau în 1928, la 17 în 1932. Deși purtau denumiri din cele mai diferite, toate au avut aceeași coloratură politică: ele au fost instrumente prin intermediul cărora clasele dominante doreau să-și mențină influența asupra maselor populare și să înfrîngă avîntul mișcării muncitorești. Însuși P.N.Ț., ca să se mențină la cîrma țării, a trebuit să formeze din sînul său nu mai puțin de 8 guverne² care au adoptat în mod constant măsuri menite să arunce greutățile crizei pe seama celor ce muncesc. Ultimul guvern de factură țărănistă a fost cel prezidat de Al. Vaida-Voievod, care pleacă de la putere în noiembrie 1933, în locul său venind un guvern liberal în frunte cu I. C. Duca. După asasinarea acestuia în decembrie 1933, președinte al acestui guvern devine dr. C. Angelescu, care stă la putere pînă la 2 ianuarie 1934, cînd vine un alt guvern liberal în frunte cu Tătărescu. La sfîrșitul guvernării național-

¹ *Istoria României, Compendiu*, Ediția a III-a revăzută și adăugită sub redacția acad. Ștefan Pascu, București, 1974, p. 385—387. Guvernarea național-tărănistă a fost întreruptă din aprilie 1931 pînă în mai 1932 de gruparea politică Uniunea Națională de sub conducerea lui Nicolae Iorga.

² *Ibidem*.

țărește, dar și sub guvernul lui C. Angelescu, a fost introdusă starea de asediu în principalele localități din țară, instituindu-se cenzura presei asupra tuturor publicațiilor.

În acest climat social-politic, masele muncitoare s-au ridicat la luptă revoluționară sub conducerea P.C.R., care, deși se afla în ilegalitate, a menținut și a întărit continuu legătura cu masele celor exploatați prin intermediul organizațiilor de masă legale³.

2. Dezvoltarea mișcării comuniste și muncitorești din Bihor sub conducerea P.C.R. între anii 1928—1933.

Căile ei de acțiune.

Consecințele crizei economice s-au resimțit puternic și în județul Bihor, dar mai ales în Oradea, unde primele ei fenomene își fac apariția încă în toamna anului 1928. Astfel, prefectul județului Bihor era avertizat de Inspectoratul muncii din Oradea despre „mizeria care ia proporții tot mai mari și înfrigurarea cu care se așteaptă iarna acestui an”, sugerându-i că ar fi bine „să prevină primejdia tulburărilor ce le va provoca sărăcia și foametea pe aceste meleaguri”⁴. Iar cei care puteau ridica „primejdia unor astfel de tulburări” și din partea căroră autoritățile bihorene aveau destule motive să se teamă erau șomerii, al căror număr era mereu în creștere. Căci în Oradea, unde erau câteva fabrici și o puzderie de ateliere, multe dintre ele și-au redus numărul angajaților, începând din anul 1928.

Potrivit statisticilor întocmite de sindicate, în anul 1928 erau înregistrați 1056 capi de familie cu 2878 membri de familie (în Sindicatele unitare), 379 capi de familie (în Sindicatele amsterdamiste) și 1199 capi de familie cu 3257 membri, care nefiind încadrați în sindicate nu figurau în evidența ajutoarelor de șomeri. În anul 1931, numărul șomerilor din Bihor era de 18.000 capi de familie, dintre care numai în Oradea erau peste 3.500. Același Inspectorat al muncii considera ca autoritățile să se preocupe deocamdată numai de situația șomerilor, nu și de cea a săracilor, căci primii ar putea periclita chiar și interesele statului și ale societății.

Pentru a evita pericolul ridicării șomerilor la acțiuni revoluționare, primăria orașului Oradea vine cu jumătăți de măsuri: inițierea, începând cu anul 1931, a unor lucrări publice, la care să lucreze numai muncitorii șomeri, aceștia urmînd să fie angajați prin rotație, înființarea a patru cantine populare pe seama lor și solicitarea unor ajutoare din partea Ministerului Muncii, pe lângă cele votate din bugetul orașului. Astfel, în 1929, Comisia interimară a orașului Oradea vota ordonanțarea sumei de 300.000 lei ca ajutor șomerilor pentru chirie, iar pe lângă acest ajutor mai solicită, din partea Ministerului Muncii, suma de 1.200.000 lei. În 1930 mai solicită, din partea aceluiași minister, suma de 2.000.000 lei. Cererile n-au fost însă onorate decît cu un sfert din ceea ce s-a solicitat⁵.

³ Aceste organizații de masă legale erau: *Ajutorul muncitoresc român*, care activează între 1927—1933; *Comitetul național antirăzboinic*, care fusese organizat în legătură cu pregătirea marilor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933; *Comitetele locale de ajutorare de pe lângă Sindicatele unitare*, care au activat între 1920—1930; *Comitetul de amnistie*, avînd ca președinte pe C. Costa-Foru și ca secretar pe L. Pătrășcanu, activează între anii 1928—1929; *B.M.T.*, în conducerea căreia se resimțiseră consecințele luptelor fracționiste din conducerea partidului, după o perioadă de regres în anii 1928—1931, își reia avîntul revoluționar, dar în 1932 este trecută în afara legii; *Prietenii presei proletare (Pri-Pre-Pro)*, trecut în afara legii în 1933 prin aceeași ordonanță din 11 februarie 1933, care hotărîa desființarea a 12 organizații de masă conduse de P.C.R.

⁴ Ioan Popovici și Margareta Danciu, *Aspecte din mișcarea muncitorească și comunistă din Oradea între anii 1928—1933*, în *Lucrări Științifice-istorie*, Oradea, 1972, p. 115—117.

⁵ *Ibidem*.

Condițiile de viață ale maselor muncitoare din Bihor și din Oradea în special nu se îmbunătățesc, ceea ce face ca mișcarea muncitorească de aici să fie mereu în avânt. Au demonstrat-o practic izbînda greviștilor de la „Phoebus” din vara anului 1927, precum și rezultatul alegerilor comunale și județene din februarie 1927, cînd numai în Consiliul comunal orădean au fost impuși 10 consilieri, majoritatea fiind comuniști. Rezultă de aici că organizația locală a partidului comunist, înglobînd oameni ai muncii români, maghiari și de alte naționalități, era puternică, avînd o tipografie clandestină și o presă comunistă ilegală prin intermediul căreia masele populare erau ținute la curent cu ideologia și politica P.C.R. Secția locală a B.M.Ț. din Bihor era și ea una din cele mai active și mai pline de eficacitate secții din țară ale B.M.Ț. Iar cît timp a funcționat Comitetul de amnistie (1928—1929), secția B.M.Ț. și-a dat și ea adeziunea la acest comitet. Datorită faptului că, la indicațiile organizației locale de partid, Secția B.M.Ț. din Bihor a refuzat să răspîndească lozincile stîngiste în problema națională și agrară impuse de Comintern la Congresul al IV-lea al P.C.R., ea continua să se bucure de popularitate în campaniile electorale care au avut loc după venirea la putere a P.N.Ț. în noiembrie 1928. Ceea ce făcea ca muncitorimea și în general masele populare din părțile nord-vestice ale țării să-și îndrepte privirile spre Oradea, era faptul că, aici fiind sediul Curții de apel, se judecau în a doua instanță toate procesele care aveau ca obiect conflictele de muncă transferate din județele Sălaj, Satu Mare și Maramureș⁶.

În anul 1932 organizația B.M.Ț. este scoasă în afara legii și în consecință secția ei din Bihor își încetează activitatea. Organizația de partid din Oradea își continuă însă activitatea prin intermediul organizațiilor mai vechi: Sindicatele unitare și Ajutorul Roșu, dar și prin altele care se înființează în perioada crizei economice. Astfel, în 1930 se înființează o filială a organizației Ajutorul Muncitoresc Român, care își va desfășura activitatea pînă la 11 februarie 1933, cînd va fi dizolvată. În anul 1932 se înființează și la Oradea un cerc al secției „Veac Nou”, iar în 1933 se înființează Comitete pentru apărarea și ajutorarea ceferiștilor închiși. Pînă în anul 1930 au funcționat și la Oradea Comitete de ajutor pe lingă Sindicatele unitare.

Așadar, organizația de partid din Oradea, situîndu-se în fruntea acestor organizații de masă, a căutat forme și căi variate, legale și ilegale, pentru desfășurarea activității sale revoluționare. Trebuia creat un climat revoluționar pentru ca viața activiștilor să fie pusă la adăpost de orice primejdie, deoarece în aprilie 1930 apărură legea pentru apărarea liniștei și creditului țării. Denumită în epocă „legea alarmismului”, ea incrimina activitatea revoluționară desfășurată prin presă, prin viu grai, broșuri, manifeste etc. În martie 1933 apare decretul 270, care, completînd decretul 4 100 din 1923, incrimina orice activitate revoluționară. La 30 decembrie 1933 s-a introdus starea de asediu în București, Iași, Constanța, Timișoara, Galați și Oradea⁷.

Fenomenele care în regimul capitalist crează, mențin și dezvoltă climatul revoluționar sînt șomajul și conflictele de muncă. Ne propunem ca în capitoul următor să urmărim conflictele de muncă din județul Bihor, an cu an, așa cum rezultă ele din datele arhivistice culese de noi pentru perioada 1928—1933⁸.

⁶ Iuliu Szikszay, Marin Popa și Ion Bulei, *Eugen Rozvan*, București, 1971, p. 113—118.

⁷ Ilie Ceaușescu, *P.C.R., Stegarul luptelor revoluționare din anii 1929—1933*, București, 1971, p. 63—66.

⁸ Problema șomajului am tratat-o într-un alt studiu, întocmit împreună cu Ioan Popovici, apărut în *AIACN*, XXI, 1978, p. 253—265.

3. Conflictele de muncă

Autoritățile bihorene, atât cele orășenești, cât și cele județene, s-au dovedit incapabile să rezolve problema șomajului care a bîntuit tot timpul crizei economice pe cuprinsul județului administrat de ele. Soluțiile încercate și măsurile luate în vederea „ameliorării” situației materiale a maselor largi muncitoare s-au dovedit insuficiente. S-a creat astfel o situație revoluționară care a ținut autoritățile locale din această parte a țării sub presiune permanentă în toată perioada crizei economice. Dar cum în județ, ca de altfel în întreaga țară, nu exista o unitate organizatorică a întregii muncitorimi, situația revoluționară din Bihor nu s-a putut generaliza într-un singur focar revoluționar unitar, cum s-a petrecut la București și Valea Prahovei în ianuarie-februarie 1933. Este adevărat însă că altele erau condițiile din Bihor. Dar cum exista această situație revoluționară, muncitorii din Bihor, îndeosebi cei din Oradea, nu mai așteaptă ca îmbunătățirea situației lor să vină din mila exploataților, ci, îndrumați de comuniști, trec la acțiuni revoluționare, ceea ce determină autoritățile să treacă și ele la represalii „pentru a pacifica spiritul revoluționar”, să „așeze ordinea” și să asigure astfel pozițiile claselor exploatoare. Aceasta este esența conflictelor de muncă, în timpul cărora muncitorimea din Bihor a realizat deseori unitatea sa de acțiune. Urmărindu-le an cu an, vom vedea că în Bihor numărul lor crește pe măsură ce criza se adâncește.

1928. În timp ce apar și în Bihor primele semne ale crizei economice: concedieri și șomaj, reduceri treptate de salarii etc., autoritățile bihorene, avînd experiența grevei de la „Phoebus”⁹, au luat măsuri preventive încă la începutul anului 1928 împotriva „oricărui acțiuni dăunătoare ordinei și siguranței statului”. Astfel apare la 7 ianuarie circulara prefectului de Bihor către toate preturile din județ, al cărei conținut este următorul: „În vederea preîntîmpinării oricărei acțiuni dăunătoare ordinei și siguranței statului, vă rugăm a lua măsuri pentru o supraveghere apropiată a organizațiilor comuniste... ce s-ar găsi pe teritoriul circumscripției dv... veți îngriji ca serviciul telefonic să fie asigurat zi și noapte între toate organele administrative, polițienești și jandarmerie din subordine, cu prefectura”¹⁰. Primul conflict de muncă înregistrat în 1928 se ivește la mina de cărbuni din comuna Budoii, în ziua de 1 februarie, la ora 6, cînd muncitorii în număr de 250 au refuzat să mai intre în mină. Mergînd la biroul direcției au cerut să li se plătească salariul pe lunile noiembrie și decembrie 1927 și pe luna ianuarie 1928, pe care nici pînă la acea dată nu-l primiseră. Direcția cheamă pe șeful secției de jandarmi din Marghita, care venind la fața locului, i se declară și lui „cu glas tare că pînă nu vor primi salariile nu vor merge jos în mină”¹¹. Același motiv, neplata salariilor pe lunile noiembrie, decembrie 1927 și ianuarie 1928, i-a determinat și pe muncitorii minei din Derna să părăsească lucrul la 15 martie¹². O situație alarmantă se crează la Oficiul public de plasare din Oradea, al cărui sediu era în Parcul Ștefan cel Mare. La acest oficiu se prezentau zilnic muncitori nemulțumiți, angajați fără contract de diferiți samsari, cărora, la terminarea lucrului, ei le făceau o plată foarte mică față de ceea ce promisese în momentul angajării. Pentru evitarea nemulțumirilor, acest oficiu intervine la prefectură ca aceasta să dispună primăriei orașului, dar și celor din comunele județului „ca nimeni să nu mai poată angaja nici un fel de muncitor

⁹ Petre Bunta, *Greva muncitorilor metalurgiști de la fabrica „Phoebus” — Oradea*, în *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România*, IV, București, 1970, unde prezintă pe larg această grevă, evidențiind rezultatele obținute de muncitori.

¹⁰ Arhivele Statului, Oradea, Fond pretura plasei Tîmca, dosar 50/1928.

¹¹ Idem, Fond Prefectura jud. Bihor, dosar 1539/1928.

¹² Ibidem.

fără act de angajament întocmit în 4 exemplare. În felul acesta putem evita nemulțumirile care ar putea avea consecințe neplăcute¹³.

În Oradea, se pare că muncitorii care ridicau cele mai mari probleme în anul 1928, erau cei de la Uzina electrică, de vreme ce era nevoie de intervenția Comisiei interimare a orașului. Uzina a trebuit să aprobe cererea muncitorilor de a li se prelungi contractul colectiv de muncă pe întregul an 1928, dar nu cu o sporire de 10% cum doreau muncitorii, ci numai cu 5%¹⁴. Muncitorilor de la Uzina electrică li se alătură și cei de la Întreprinderile comunale precum și cei de la Fabrica de ghiță, cerînd același lucru¹⁵.

Conflictul dintre Sindicatul muncitorilor brutari și patroni era de mai lungă durată în Oradea, fapt pentru care intervenise chiar primăria, obligînd pe patroni să reînceapă lucrul într-un moment în care aceștia, de teama muncitorilor, închiseseră brutăriile. La 11 august, Sindicatul muncitorilor brutari adresează o cerere la primăria orașului, „solicitînd ajutor contra patronilor care nu respectă repausul duminical și nici legea în privința accasta”¹⁶. Dar de data aceasta, primăria nu le mai oferă ajutorul, iar răspunsul pe care îl dă este acela de a se adresa Camerei muncii și Inspectoratului muncii¹⁷.

O situație de rezistență față de autorități întîlnim și în mediul rural, unde oamenii refuză să plătească taxele comunale, cu toate că se fac execuții aproape în fiecare zi. Mai multe comune reclamă că taxele comunale au fost plătite, dar banii îi cheltuiesc autoritățile de stat. Locuitorii comunei Sușurogiu cereau, în momentul unei execuții, ca să se cerceteze la primărie încasările făcute pe o perioadă de 4 ani în urmă¹⁸.

1929. Problema care rămîne deschisă și care tinde să se agraveze, începînd cu luna februarie, este iarăși conflictul de la Uzina electrică din Oradea. Obiectul conflictului îl constituie contractul colectiv de muncă și condițiile încheierii lui în cursul anului 1929. Salariile rămînînd mici în raport cu scumpetea care creștea, muncitorii condiționează prelungirea contractului colectiv de muncă, cerînd sporirea salariului cu 10%, hotărîți fiind să „înterupă lucrul dacă nu li se satisface această cerință”. Intervine din nou Comisia interimară a orașului, care, considerînd exagerată cererea muncitorilor, admite doar o sporire cu 5% numai pentru muncitorii specialiști. Consilierul comunal dr. Mărcuș și directorul Uzinei sînt însărcinați să formeze o comisie delegată care să ducă tratative cu muncitorii¹⁹. Despre tratativele purtate, comisia delegată întocmește un raport la 28 februarie, în care se menține hotărîrea Comisiei interimare din 20 februarie, adică acordarea unui spor de 5% numai pentru muncitori specialiști²⁰, ceea ce muncitorii nu acceptă. Ca atare contractul de muncă nu se încheie, iar perspective apropiate pentru rezolvarea conflictului nu se întrezăreau²¹. Muncitorii, ținînd o ședință la clubul sindicatului uzinei, și-au ales doi reprezentanți (Zoltán Varga și Elvira Leucuția), care să le apere interesele. Directorul uzinei, Basilli, încunoștințează pe primarul orașului asupra a ceea ce puneau la cale muncitorii, cerîndu-i să ia măsuri „în interesul liniștei din oraș și din uzină”²². În loc de răspuns, primarul orașului Gh. Tulbure cere confidențial directorului un tabel nominal cu muncitorii și funcționarii

¹³ Idem, dosar 3868—1928.

¹⁴ Idem, Fond Primăria orașului Oradea, dosar 10/1928, fila 8.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Idem, dosar 8/1928, fila 44.

¹⁷ Idem, fila 46.

¹⁸ Idem, Fond Prefectura jud. Bihor, dosar 5062/1928.

¹⁹ Idem, Fond Primăria orașului Oradea, dosar 70/1928—1929, vol. II, filele 227—228.

²⁰ Idem, filele 239—240.

²¹ Idem, filele 212—313.

²² Idem, dosar 14/1929, fila 55.

înscriși în sindicatul uzinei (care era afiliat la Sindicatele unitare²³). Din acel tabel rezultă că erau înscriși în sindicatul uzinei 30 de muncitori și funcționari și 2 servitori²⁴, care în ziua de 28 martie sînt chemați în fața unei comisii de anchetă²⁵. În acest caz toți muncitorii protestează, arătînd că „este un drept legal, bazat pe art. 2 din Legea privind sindicatele profesionale, ca ei să-și ceară drepturile”²⁶. În cele din urmă cîștigul de cauză îl obține direcția uzinei, care după ce concediază 14 muncitori, indiferent dacă au fost sau nu înscriși în sindicat, reușește să impună contractul de muncă în condițiile dictate de ea și nu de muncitori, admițînd adică un spor de 5% numai pentru muncitorii specialiști²⁷. În semn de protest față de măsurile de intimidare luate de direcția uzinei în scopul intereselor ei, în fața cărora conducerea sindicatului a cedat, unii muncitori și funcționari au părăsit sindicatul în luna aprilie²⁸.

În vreme ce conflictul de la Uzina electrică intrase într-o fază critică, se ivește în luna martie un alt conflict, între muncitorii hornari și întreprinderea de curățenie publică a orașului Oradea²⁹. Obiectul conflictului îl constituie sporirea salariului pe care o cereau muncitorii. Începînd cu 27 martie și prelungindu-se pînă la 8 iunie, acest conflict reclamă și el intervenția Comisiei interimare. Se alcătuiește cîte o comisie delegată din partea hornarilor și din partea întreprinderii pentru a purta tratative. Comisia interimară își impune însă punctul ei de vedere: salariile să fie mărite numai atunci cînd indicele de scumpete se arată de 5% urcare și nu de 3% cum cereau muncitorii hornari³⁰. Cu cît mai mult insistă Comisia interimară, cu atît mai mult hornarii se mențin pe poziția rezistenței. Pentru a induce în eroare pe muncitori, dar și autoritățile orașului, comisia delegată a întreprinderii încheie în aprilie un raport, în care „se precizează că acest conflict, respectiv pretențiunea hornarilor față de primărie ca patron, nu se referă asupra salariului hornarilor, care a fost și este determinat, ci numai asupra indicelui de scumpete, asupra cotizației de boală și asupra impozitului de 4%”³¹. În cele din urmă, cîștigul de cauză îl obțin muncitorii hornari, care au impus încheierea contractului colectiv de muncă în condițiile cerute de ei: „revizuirea salariilor să se facă în proporție directă cu indicele de scumpete, urmînd ca, dacă indicele de scumpete se va ridica cu cel puțin 5%, atunci și salariile lor să fie ridicate de asemenea cu 5%; revizuirea simbrilor se va face din 3 în 3 luni... conform indicelui de scumpete al prețurilor... și dacă schimbarea indicelui va arăta o diferență maximală de 5% de la data încheierii contractului sau de la ultima stabilire a salariului, în cazul acesta salariile astfel modificate se vor plăti începînd cu data scadenței revizuirii, și nu retroactiv. Pentru cazurile de scădere a indicelui va fi valabil tot același principiu”³².

Printr-o situație critică, foarte apropiată de izbucnirea unui conflict de muncă, trecea în vara anului 1929 și Conducerea minelor de asphalt și cărbuni din Derna, de care nu era străină nici Direcția C.F.R. Oradea. Anume, Direcția C.F.R. Oradea, în urma unei dispoziții a economatului său, sistase cu data de 1 iulie achiziționarea cărbunelui de la acea mină. Astfel, direcția minei se vedea pusă în fața alternativei: sau să concedieze pe muncitori, fapt în urma căruia risca să ajungă cu muncitorii la un conflict de proporții pe care deocam-

²³ Idem, fila 77.

²⁴ Idem, fila 46.

²⁵ Idem, fila 48.

²⁶ Idem, fila 44.

²⁷ Idem, fila 47.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Idem, filele 28—30.

³⁰ Idem, dosar 70/1928—1929, vol. II, filele 325—326.

³¹ Idem, fila 44.

³² Idem, filele 516—517.

dată nu le prevedea, sau să se resemneze la situația de a sta cu stocurile de cărbune nevândute, ceea ce îi aducea scăderea profitului. Fără să putem cântări acum ponderea celor două alternative pentru a vedea de care se temea mai mult Direcția minei din Derna, sigur este că ea a intervenit pe lângă Inspectoratul muncii reg. XIV Oradea, ca să convingă Direcția C.F.R. Oradea de a continua recepționarea cărbunelui exploatat de acea mină. Cererea înaintată în acest sens de către Inspectoratul muncii din Oradea, către Direcția C.F.R., era astfel motivată: „Această mină dă de lucru în permanență la 100 de muncitori și considerînd că dacă C.F.R. nu va mai recepționa lignitul produs, aceștia (muncitorii) vor rămîne fără cîștig și posibilitate de a se plasa mai departe, iar numărul lor va spori pe cel al șomerilor din județ. Această întreprindere a lucrat altădată cu peste 1000 de muncitori și a redus treptat numărul lor la 178, pentru ca acum să concedieze încă 100. Observăm că această întreprindere, prin condițiile ce i s-au creat prin taxele vamale, face ca piața externă să-i devină inaccesibilă, iar în interior să fie concurată de asfaltul artificial. Această situație îndreptățește concluzii pesimiste pentru noi în privința existenței și moralului muncitorilor în general”³³.

Fabrica de încălțăminte „Derby” din Oradea se zbătea și ea în mrejele crizei. Anunțîndu-și intenția de a concedia 320 de muncitori, aceștia se întrunesc în seara zilei de 6 aprilie 1929, la Căminul muncitoresc de pe str. Wilson și pun în discuție „situația lucrătorilor pielari de la acea fabrică”³⁴. S-a ales o delegație de muncitori care să meargă la Direcția fabricii, propunîndu-i să ocolească primejdia ce ar surveni în urma concedierilor anunțate și să micșoreze numărul orelor de lucru zilnic pentru ca să aibă ce munci toți lucrătorii. S-au întocmit apoi două memorii, unul adresat Ministerului Muncii și altul Prefecturii județului, cerîndu-le să intervină în favoarea lor „pentru a nu se mări numărul șomerilor care este destul de mare în oraș, cu încă 320”.

La atelierele C.F.R. din Velența, 11 muncitori, care fuseră concediați la 25 februarie, făceau cereri pe la toate forurile ca acestea să intervină pentru a fi primiți la lucru, știind că acele ateliere au de reparat 3000 de vagoane de marfă. Motivul pentru care fuseseră concediați și pentru care nici în aprilie nu erau primiți la lucru, era acela „de a fi răs-pîndit idei comuniste printre ceilalți muncitori”³⁵.

1930. Pentru anul 1930, registratura generală a Primăriei orașului Oradea, precum și cea a Prefecturii județului Bihor fac puține trimiteri la actele de arhivă, al căror obiect îl constituie conflictele de muncă. Cele mai multe dintre ele au ca obiect demonstrații, manifestații și propagandă comunistă. Cuprinsul documentelor referitoare la conflictele de muncă (doar cîteva la număr) a fost deja cunoscut, și dat publicității de ziarele vremii³⁶.

Evenimentul care în 1930 a cunoscut o amploare deosebită în cadrul mișcării muncitorești a fost greva de la Tipografia Românească, desfășurată între 7—16 iulie. Cauza grevei tipografilor a fost aceea că patronii au refuzat să opereze unele modificări în contractul colectiv de muncă, al cărui termen expira și se pregăteau condițiile încheierii altuia nou. În cadrul grevei, care a durat 10 zile, s-au purtat tratative între delegația muncitorilor și patroni sub conducerea Inspectoratului Muncii pe tema sporirii salariului, a indemnizației de scumpete, a ajutorului de boală și a pensiilor. În cele din urmă, patronii au acceptat o parte din cererile muncitorilor și s-a încheiat un nou contract colectiv pe timp de 2 ani³⁷. La grevă au participat și ucenicii pe care, după încetarea grevei, patronii

³³ Idem, Fond Prefectura jud. Bihor, dosar 13094/1929.

³⁴ Idem, dosar 6217/1929.

³⁵ Idem, dosar 2636/1929.

³⁶ *Tribuna*, 1930, an. X, nr. 26—27 din 20 iunie, p. 4 și nr. 28 din 27 iulie.

³⁷ Arhivele Statului, Oradea, Fond Primăria orașului Oradea, dosar 8/1931, filele 17—21.

nu voiau să-i mai reprimească la lucru decât cu condiția ca ei să accepte prelungirea contractului de ucenicie cu 6 luni, în semn de pedeapsă. Ucenicii s-au plins Sindicatului tipografilor, care, luându-le apărarea, a cerut tipografilor să reînceapă greva pentru a determina pe patroni să renunțe la intenția lor de pedeapsă. În fața noii situații, patronii îi reprimesc pe ucenici în condițiile impuse de Sindicatul tipografilor.

Problema muncitorilor hornari, care dăduse foarte multă bătaie de cap patronului lor, care era Primăria, părea să fie rezolvată în cursul anului 1930. Dar în luna noiembrie, expirând contractul, hornarii cer Întreprinderii de curățenie publică a orașului și Fabricii de ghiață prelungirea contractului colectiv până la 31 decembrie 1931, cu o sporire a salariului de 100%, „deoarece de doi ani nu li s-a făcut nici un avans”³⁸. Mai cereau distribuirea cu preț redus a lemnelor de foc, toate coșurile fumegătoare să fie luate din nou sub revizia Întreprinderii de curățenie publică și în sfârșit mai cereau ca toți muncitorii hornari să fie luați în lista de pensie a funcționarilor orașului, în următoarele condiții: după 7 ani de serviciu cu 250% din salariu, după 15 ani cu 500%, după 20 de ani cu 750%, iar după 30 de ani cu 1000%. În martie 1931 Primăria acceptă o parte din aceste condiții³⁹.

La întreprinderile din mediul rural, cum erau fabrica de cărămidă „Lederer” din Așuleu, sau mina de cărbuni „Prometheus” din Bratca, deși concedierile în rîndul muncitorilor totalizau 300 capi de familie șomeri, totuși aceștia își manifestă nemulțumirile sporadic și izolat. Una din explicații este dată de raportul pretorului plasei de Aleșd, care spunea că „acești muncitori fiind în același timp și agricultori, pe lângă ocupația lor principală, aceea de zileri la aceste întreprinderi, pot să-și completeze cămara și din munca cîmpului”⁴⁰. Însă explicația cea mai plauzibilă a rarității conflictelor de muncă propriu-zise, în anul 1930 în Bihor, este aceea a lipsei unității organizatorice a muncitorimii, fenomen care se menține pînă la Congresul al V-lea al partidului din 1931.

1931. Ceea ce caracterizează anul 1931 în Bihor și în Oradea în special, este faptul că numărul conflictelor de muncă nu mai sporește, dar ele cunosc o intensitate mai mare, trecînd de la simple confruntări pe bază de tratative dintre muncitori și patroni la forme mai radicale, concretizate în greve, a căror durată diferă de la o întreprindere la alta în funcție de problemele care se ridică, dar și în funcție de numărul muncitorilor și de organizarea lor. Sînt semnele evidente ale ieșirii organizației locale de partid din starea de depresiune în care fusese adusă în cele din urmă și aci, ca și alte organizații din țară, în urma hotărîrilor stingiste luate de Congresul al IV-lea.

Mai menționăm faptul că cele mai multe conflicte de muncă din anul 1931 izbucnesc în lunile martie, aprilie, mai și în august. Seria acestor conflicte de muncă o deschide „conflictul latent” dintre muncitorii de la Întreprinderile comunale și Primăria orașului Oradea, ca patron. Avînd în vedere consecințele ce puteau decurge din acest conflict, Inspectoratul muncii reg. XII Arad, Centrul Oradea, înainta o adresă către Primăria Oradei prin care îi cerea să fixeze pe data de 15 ianuarie tratative legale cu muncitorii de la Întreprinderea de curățenie publică, Uzina electrică, Uzina de apă și Fabrica de ghiață, al căror patron este Primăria⁴¹. Urmarea acestor tratative a fost definitivarea contractului colectiv de muncă, „ținîndu-se seama de cerințele muncitorilor” angajați la întreprinderile pomenite mai sus și Primărie, ca patron al lor. Formele de definitivare s-au făcut separat pe întreprinderi pînă la sfîrșitul lunii martie⁴². Dar nici Primăria ca patron, și nici conducerea fiecăreia

³⁸ Idem, fila 26.

³⁹ Idem, fila 30.

⁴⁰ Idem, Fond pretura plasei Aleșd, dosar 570/1930 și 150/1930.

⁴¹ Idem, Fond Primăria orașului Oradea, dosar 8/1931, filele 1—2.

⁴² Idem, filele 17—21, 108.

din întreprinderile pe care le patrona n-au respectat contractele colective de muncă încheiate cu angajații lor. Astfel, la un interval de nu mai puțin de o lună de zile, izbucnește un conflict între muncitorii hornari și întreprinderea de curățenie publică a orașului Oradea, din cauză că salariile hornarilor au fost reduse la data de 1 mai cu 70%. Cazul intrând în competența Comisiei de arbitraj a tribunalului, aceasta, în loc să dea câștig de cauză muncitorilor, admite ca salariile să fie reduse cu 70%, începând cu data de 1 mai⁴³. La 15 septembrie izbucnește un alt conflict între muncitorii de la Uzina electrică, Uzina de apă și întreprinderea de curățenie publică, pe de o parte, și conducerea acestor întreprinderi, pe de altă parte⁴⁴. Motivul acestui conflict l-a constituit inițiativa Uzinei electrice de a reduce salariile angajaților ei cu 200%. În semn de solidaritate cu muncitorii Uzinei electrice s-au alăturat și muncitorii celorlalte două întreprinderi, în total 287. La 2 noiembrie are loc greva muncitorilor, în număr de 37, de la întreprinderea de curățenie publică a orașului, a cărei cauză a fost întârzierea de către întreprindere a plătirii salariilor. Pentru rezolvarea conflictului, intervine Inspectoratul regional al muncii din Arad, care, dând câștig de cauză muncitorilor, stabilește și unele norme după care se va face plata în viitor⁴⁵.

La 23 februarie se înregistrează un conflict de muncă la Fabrica de textile I.T.C. Oradea între muncitorii și patronii acestei fabrici. Între muncitorii angajați la această fabrică existau 57 de calificați, dintre care unii erau din Arad. Cauza acestui conflict o constituie micșorarea salariilor muncitorilor cu 15—20% la articolele fabricate în acord. În urma tratativelor dintre muncitori și patroni, în cursul cărora a intervenit Inspectoratul regional al muncii, muncitorii au obținut câștig de cauză. Adică, salariile se vor micșora cu o cotă procentuală variind între 5—7%. Muncitorii localnici au acceptat ca aceasta să se facă începând cu data de 9 martie. Cei veniți din Arad urmau să primească salariul la 9 martie pe 14 zile și cheltuielile de drum, Oradea—Arad⁴⁶.

O manevră menită a induce în eroare pe muncitori pentru a-i face să-și piardă drepturile câștigate, cu prilejul unor noi angajări, o folosește Fabrica de ghetе „Derby“, cotate ca una din cele mai puternice întreprinderi industriale din Oradea. Pentru a ieși din criza de supraproducție, conducerea acestei fabrici concediase la începutul lunii martie 150 din cei 300 de muncitori pe care îi avea. La 17 martie a dat preaviz și celorlalți 150 de muncitori. Aceștia încep agitații, care au dat naștere la comentări și interpretări. *Gazeta de Vest*, exprimând punctul de vedere al muncitorilor, scrie: „concedierea lor nu este decât o manevră a fabricii pentru a-i face să-și piardă drepturile câștigate și după ce fabrica va stagna câteva luni va reîncepe din nou lucrul cu salarii mult mai mici și în condiții mult mai dezavantajoase pentru muncitori“⁴⁷.

Unul dintre cele mai lungi conflicte de muncă din anul 1931 a fost, în Oradea, cel dintre muncitorii brutari și patronii de mori, conflict care durează de la 22 mai până la 31 august. Conflictul îl deschid muncitorii, în număr de 32, angajați la Morile unite cu aburi „László și Huniade“. Pentru a ieși din criză, Asociația comitetului de direcție a morii intenționează să reducă salariile angajaților cu începere de la 20 mai cu o cotă de 20%, pe considerentul că această măsură este dictată de criza economică în care se zbate țara și care criză, adâncindu-se, va duce chiar la închiderea întreprinderii. Muncitorii nu sînt străini de intenția patronilor și ca atare încep agitațiile. Mai multe delegații muncitorești merg la patroni, cerîndu-le să renunțe la intenția lor. Cazul este înaintat Tribunalului Bihor, secția

⁴³ Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond Inspectoratul regional al muncii Arad, inv. nr. 1/1926—1947, fila 14 verso.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Idem, fila 13 verso.

⁴⁷ *Gazeta de Vest*, 1931, an. III, nr. 471 din 17 martie.

a III-a, care prin sentință judecătorească hotărăște ca salariile să rămână la nivelul celor din luna decembrie 1930⁴⁸. Încurajați de acest succes, muncitorii brutari fac un pas înainte pentru obținerea altui deziderat: respectarea de către patroni a repausului duminical. O dată lansată lozincă, se solidarizează în jurul ei un număr de 97 brutari de la 26 brutării din Oradea⁴⁹. Acest deziderat îl revendicaseră brutarii de mai multe ori în cursul anului 1931, dar fără rezultat. Autoritățile orașului au dat, în această privință, câștig de cauză patronilor. Dar cu toate acestea muncitorii brutari nu cedează și la 14 aprilie, un număr de 65 de brutari de la mai multe brutării din oraș fac grevă, cerînd un nou contract de muncă. De data aceasta cei care cedează sînt însă patronii, care consimt să încheie un nou contract, dar numai cu o parte din muncitori⁵⁰. Brutarii declară din nou grevă (15 aprilie) și de data aceasta pretind: 8 ore de lucru, minimum 800 lei salar pe săptămînă, repausul duminical complet. Patronii refuză și cer ajutorul poliției, dar muncitorii continuă greva. În acest caz, patronii, cu concursul primăriei, cer Garnizoanei locale soldați brutari „ca să nu suferă orașul”⁵¹. La 18 aprilie se semnalează că la brutăria Bleck a avut loc o ciocnire sîngeră între muncitorii brutari care au reluat lucrul, acuzați ca spărgători de grevă, și muncitorii greviști. Cu toată intervenția poliției, greva continuă, iar în brutării lucrează soldați de meserie⁵². Din documente, dar și din lucrările speciale în problema aceasta, nu rezultă cît a durat greva și care a fost deznodămîntul ei. În orice caz, căutînd o soluție care să pună capăt nemulțumirilor, pe care le concentrează și le îndrumă acum Sindicatul brutarilor, Primăria încearcă să reducă prețul pîinii cu 2 lei kilogramul (3 august), obligînd pe patronii brutari la suportarea timbrelor⁵³. Măsura își arată însă îndată reversul. Cei care produc acum tulburările sînt chiar patronii în număr de 43, care încetează fabricarea pîinii. Urmarea veni și ea îndată. Toți muncitorii brutari, în număr de circa 400, devin șomeri. Sindicatul brutarilor cere Ministerului de interne să se facă anchetă. Pînă atunci, întregul oraș se alimenta cu pîine de la manutanța Diviziei a 17-a din localitate⁵⁴. În cursul anchetei, patronii brutari se plîng că, în condițiile stabilite de legea timbrului și cu prețul impus de primărie, ei nu mai pot vinde pîinea⁵⁵. Între timp, în cursul anchetei intervine și Comisia interimară, care hotărăște ca patronii brutari care au încetat fabricarea pîinii să reia lucrul, dar în același timp cerea Chesturii poliției să introducă procedura contravențională împotriva lor⁵⁶. La 4 august greva patronilor brutari lua sfîrșit. Se începe din nou fabricarea pîinii în oraș, dar primăria rămînea datoră manutanței militare cu suma de 9476 lei pentru acoperirea deficitului pe care îl înregistrase manutanța Garnizoanei în timpul grevei patronilor brutari⁵⁷. În treacăt mai pomenim că diferendul dintre primărie și garnizoană s-a rezolvat abia în 31 august. Și cu aceasta, documentele nu mai pomenesc nimic, pînă la sfîrșitul anului 1931, despre vreun conflict între muncitorii brutari și patronii lor.

Conflicte de muncă se înregistrează în anul 1931 și în cadrul tipografiilor din Oradea. Astfel, la 27 aprilie au loc concomitent grevele muncitorilor de la „Tipografia și Lito-

⁴⁸ Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond. Inspectoratul regional al muncii Arad, inv. nr. 1/1926—1947, fila 14 verso.

⁴⁹ Idem, fila 16 verso.

⁵⁰ Idem, fila 14 verso.

⁵¹ *Gazeta de Vest*, 1931, an. III, nr. 493 din 15 aprilie.

⁵² Idem, nr. 406 din 18 aprilie.

⁵³ Arhivele Statului, Oradea, Fond Primăria orașului Oradea, dosar 4/1931, fila 222 verso.

⁵⁴ Idem, fila 202.

⁵⁵ *Gazeta de Vest*, 1931, an. III, nr. 589 din 3 august, p. 5.

⁵⁶ Arhivele Statului, Oradea, Fond Primăria orașului Oradea, dosar 8/1931, fila 91.

⁵⁷ Idem, fila 102.

grafia Românească" și la Tipografia „Cosmos”⁵⁸. Cauza acestor greve a fost reducerea salariilor cu 10%. În cursul conflictului intervine Inspectoratul regional al muncii din Arad, dar cum acesta nu poate da o soluție favorabilă muncitorilor, ei sînt îndrumați să se adreseze justiției.

Fabrica de mașini „Phoebus” trece și ea în anul 1931 prin focul unei greve de mai mici proporții (16 muncitori), la 8 mai. Cauza acestei greve a fost reducerea primelor la salariile muncitorilor. Pentru a evita extinderea grevei, conducerea fabricii a acceptat doleanțele greviștilor⁵⁹.

1932. Pentru anul 1932, documentele referitoare la conflictele de muncă sînt iarăși puține, deși registratura generală a Primăriei și Prefecturii fac în acest an numeroase trimiteri la arhivă. Documentele lipsesc însă de la locul lor. Cele găsite de noi se referă la conflictele de muncă din cadrul Întreprinderilor comunale ale orașului Oradea, la conflictele de muncă din cadrul fabricilor de încălțăminte și cîteva la cele din Atelierele mici ale C.F.R.

Situația cea mai grea și mai plină de nesiguranță se vede că o au și în anul 1932, în primul rînd, muncitorii de la Întreprinderile comunale, al căror patron era Primăria orașului. Natura muncii din aceste întreprinderi era considerată de un grad inferior față de cea din celelalte întreprinderi. Ca atare, salariile din aceste întreprinderi erau mici, iar Primăria însăși, pentru a le putea plăti, era tentată să le reducă mereu, deoarece secția financiară nu putea încasa la timp taxele comunale de la locuitorii orașului. Așa că, primul conflict de muncă se ivește încă în ianuarie la Întreprinderea de curățenie publică a orașului și Uzina electrică între muncitori (166 în total) și conducerea celor două întreprinderi⁶⁰. Conflictul a fost generat de necesitatea încheierii unui nou contract colectiv de muncă pe anul în curs, în condiții „mai avantajoase pentru muncitori”, cum se spune în procesul-verbal încheiat de Inspectoratul regional al muncii, care a condus tratativele de împăciuire dintre muncitori și conducerea celor două întreprinderi. Într-adevăr, muncitorii au reușit să impună un contract ce proteja pe muncitorii care își desfășurau activitatea în condiții mai grele de muncă și aveau salarii mici. Potrivit noului contract, încheiat la 27 ianuarie, reducerile de salarii care urmau să se facă trebuiau să țină seama de categoria de încadrare și de condițiile de muncă. Dar întreprinderea de curățenie publică nu respectă contractul, fapt care stîrnește nemulțumiri acute în rîndul muncitorilor, ducînd în cele din urmă la declararea unei greve de două săptămîni (16—30 martie), la care au participat 179 muncitori⁶¹. Muncitorii cereau ruperea contractului de muncă încheiat la 27 ianuarie și încheierea altuia nou, fără nici o condiție din partea întreprinderii de a mai reduce salariile, indiferent de categoria de încadrare și de condițiile de muncă. Întreprinderea se obliga să restituie cărțile de muncă și să nu mai concedieze pe muncitori. După aproape o jumătate de an, Întreprinderea de curățenie publică începe să-și încalce din nou obligațiile asumate. O dată cu venirea toamnei, cei asupra cărora se resimt abuzurile conducerii întreprinderii sînt homarii. La 22 noiembrie, un număr de 35 de homari, amenințînd cu declararea grevei, cer un nou contract colectiv de muncă⁶². Cazul este înaintat Tribunalului de Bihor, care, prin sentință judecătorească, a soluționat problema salariilor și a impozitelor, urmînd ca Inspectoratul regional al muncii s-o ducă la îndeplinire.

Condiții grele de muncă aveau și muncitorii de la fabricile de încălțăminte din Oradea. Abuzurile patronilor, încălcările frecvente de către ei a contractelor colective de muncă prin

⁵⁸ Idem, fila 29, Cf. și Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond Inspectoratul regional al muncii Arad, nr. 1/1926—1947, fila 15 verso.

⁵⁹ Arhivele Statului, Filiala Arad, Fondul citat, locul citat, fila 13 verso.

⁶⁰ Idem, inv. nr. 1/1926—1947.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

concedieri, reduceri substanțiale de salarii sau neplătirea lor la timp, au generat nemulțumiri generale în rândul muncitorilor timp de 5 luni de zile, din august până în noiembrie. Pe măsură ce nemulțumirile se adâncesc, agitațiile ating limita superioară, canalizându-se în patru mari greve. Prima izbucnește la 22 august la Fabrica de ghetе „We-Ego” și durează o zi⁶³. Greviștii, în număr de 106, cereau încheierea unui nou contract de muncă și fixarea de noi salarii, în raport cu raționalizarea făcută în fabrică. A doua grevă a avut loc la Fabrica de ghetе „Muhary”, la 1 septembrie. Greviștii, în număr de 42 de muncitori, cereau mărirea salariilor cu 15%, contract colectiv pe 6 luni și comitet de fabrică. Patronii au trebuit să cedeze în fața cererilor muncitorilor, cu o singură deosebire, că, în loc să măjoreze salariile cu 15% cum cereau muncitorii, au adăugat un spor de numai 10%⁶⁴. A treia și a patra grevă, care au avut loc la un interval de numai o zi, sînt foarte asemănătoare între ele, ca număr de participanți la grevă, ca obiective și ca deznodăminte. Ceea ce le separă este doar locul, adică fabrica de care aparțineau muncitorii. Astfel, a treia grevă izbucnește la 22 noiembrie, iarăși la Fabrica de ghetе „Muhary”⁶⁵. Greviștii, în număr de 38, cereau modificarea articolului 13 din contractul colectiv în sensul următor: „în timpul în care fabrica nu lucrează, muncitorii concediați să fie considerați ca angajați ai fabricii, astfel încît la reluarea lucrului fabrica să fie obligată să-i reangajeze pe ei și nu pe alții”. Conducerea fabricii acceptă această cerință a greviștilor, dar nu-și asumă nici o obligație materială față de angajații săi pe timpul în care fabrica nu lucrează⁶⁶. A patra grevă din industria de încălțăminte are loc la Fabrica de ghetе „Frații Nagyari”, la 23 noiembrie⁶⁷. Greviștii, în număr de 39, cereau modificarea articolului 11 din contractul lor colectiv de muncă, în sensul dorit și de greviștii de la fabrica „Muhary”. Conducerea fabricii acceptă cererea greviștilor, dar cu aceeași condiție impusă și de conducerea fabricii „Muhary”⁶⁸.

O grevă de o zi a avut loc și la Atelierele mici C.F.R. din Oradea, la 12 februarie. Greviștii, în număr de 217, se ridicaseră împotriva reducerii salariilor de către Direcția C.F.R. Oradea, care pe deasupra mai sustrase și sporul de chirie și alocația pentru lemne de foc⁶⁹. Direcția n-a satisfăcut decît în parte cererile muncitorilor, deși promisese satisfacerea integrală a acestora. Pe o altă cale au mers însă muncitorii de la Depoul C.F.R. Oradea. Ei fac un memoriu către Prefectul de Bihor, în care arată că Direcția Generală a Căilor Ferate a emis un ordin, sosit și la depoul din Oradea, privind reducerile salariilor la jumătate „ceea ce este sub minimul de trai”⁷⁰. Prefectul îi ascultă, le promite concursul său, dar îi sfătuiește să nu se dedea la „acțiuni care depășesc măsura de conduită”⁷¹.

În rîndurile muncitorilor tipografi nu se înregistrează, pe anul 1932, decît un singur conflict de muncă, greva a 18 muncitori tipografi, angajați ai tipografiei „Sf. Ladislau”. Mobilul acestei greve l-a constituit concedierea vechilor tipografi care ceruseră tipografiei să semneze noul contract colectiv încheiat la Cluj. În cele din urmă, tipografia semnează noul contract impus de muncitori⁷².

Conflicte de muncă au provocat în anul 1932 și salariații a 7 restaurante din Oradea. Mobilul acestui conflict l-a constituit cererea acestor salariați ca patronii lor să încheie un

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ *Gazeta de Vest*, 1932, an. IV, nr. 732 din 18 aprilie.

⁷² Arhivele Statului, Arad, Fond Inspectoratul regional al muncii Arad, inv. nr. 1/1926—1927.

nou contract colectiv de muncă. Ajungînd la Tribunal, conflictul se rezolvă prin încheierea contractului dorit de salariații celor 7 localuri, aplicabil pe întreg teritoriul orașului Oradea⁷³.

1933. Pentru anul 1933, spre deosebire de ceilalți ani (1928—1932), atît documentele de arhivă cît și ziarele vremii⁷⁴ fac mențiuni mai numeroase despre conflictele dintre muncitori și patroni, dintre muncitori și autorități (poliție, jandarmerie etc.).

Primul conflict de muncă înregistrat de documentele anului 1933 este greva muncitorilor de la Fabrica de ghetе „Frații Nagyari“, la 28 ianuarie. Cauza grevei o constituie nemulțumirile muncitorilor de la trei secții ale fabricii, cărora li s-au micșorat salariile cu prilejul introducerii unei mașini noi, mai perfecționate. Muncitorii de la celelalte secții, în semn de solidaritate cu cei păgubiți, au intrat în grevă, refuzînd să se reîntoarcă la lucru pînă cînd patronii nu satisfac cererile muncitorilor afectați de scăderea salariului. Cu toată intervenția Inspectoratului regional al muncii, care mijlocea tratativele dintre muncitori și patroni, aceștia din urmă refuză să satisfacă cererile muncitorilor, declarînd că „din cauza lipsei de materie primă și din cauza grevei va închide fabrica pentru un timp oarecare“⁷⁵. Tot în sectorul industriei de încălțăminte mai găsim menționată în documente greva muncitorilor de la atelierul de cizmărie „Venus“. Greviștii, în număr de 16, au cerut majorarea salariilor cu 15%. Patronul refuzînd să le îndeplinească cererea, muncitorii au plecat. Drept urmare, atelierul s-a închis pînă la angajarea altor muncitori de către patron⁷⁶.

La 14 februarie, muncitorii de la Uzina electrică, în număr de 115, declară grevă de o zi, cerînd Primăriei orașului să sporească salariile cu 8% pentru muncitorii specialiști și cu 10% pentru cei nespecialiști, precum și participarea egală la beneficii. Intrucît Primăria se vedea în fața primejdiei de a-și ridica împotrivă și pe muncitorii celorlalte întreprinderi comunale, acceptă cererea muncitorilor de la Uzina electrică, încheind cu ei un nou contract pe timp de un an (1 martie 1933 — 1 martie 1934). Cu acest prilej s-au stabilit salarii noi pentru fiecare muncitor în parte⁷⁷.

La 9 aprilie, muncitorii brutari în număr de 75 de la 40 brutării din Oradea, călăuziți de sindicatul lor, cereau patronilor lor încheierea unui contract colectiv de muncă în aceleași condiții de care beneficiau toți brutarii din țară în contractele noi. Tratativele dintre muncitori și patroni trecînd în competența Tribunalului de Bihor, acesta prin sentință judecătorească obligă pe patroni să îndeplinească cererea muncitorilor brutari. Astfel se încheie contractul colectiv în condițiile cerute de muncitorii brutari pe timp de un an (1 iunie 1933 — 1 iunie 1934)⁷⁸.

La 20 martie are loc greva muncitorilor mineri (62 la număr) de la Exploatarea de cărbuni și bitumen din Derna-Tătăruș, S.A. care era în restanță cu plata salariilor, timp în care nu se îngrijise de aprovizionarea minerilor cu alimente. Aproape concomitent și tot din aceleași motive au recurs la grevă de o zi și minerii de la mina Budoi. Între părțile intrate în conflict au loc tratative, în urma cărora s-a ajuns la înțelegere asupra modalității de plată a salariului într-un termen cît mai scurt⁷⁹. Dar pînă atunci, Societatea trebuia să procure alimente pentru muncitori. Angajamentul nu este respectat de conducerea societății, fapt pentru care este adusă din nou în fața unui conflict cu muncitorii,

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Este vorba de ziarele *Nagyvárad* și *Gazeta de Vest*, care apăreau la Oradea.

⁷⁵ Arhivele Statului, Filiala Arad, Fond Inspectoratul regional al muncii, inv. nr. 1/1926—1947, fila 18 verso.

⁷⁶ Idem, fila 19 verso.

⁷⁷ Idem, fila 18 verso.

⁷⁸ Idem, fila 19 verso.

⁷⁹ Idem, fila 18 verso.

la 30 martie, cînd intrară în grevă 125 de mineri. În cursul tratativelor care se angajează și acum între părți, Societatea invocă lipsa banilor pentru salarii și lipsa benzinei pentru mașini, din care cauză „a sistat temporar lucrul”. Pentru a ieși din impas, Societatea se angajează din nou să satisfacă cererile muncitorilor⁸⁰.

La 12 decembrie, lucrătorii de la „Stabilimentele Industriale Moskovits S.A.” (fabrica de spirt și drojdie) cereau încheierea unui nou contract colectiv de muncă în care să se prevadă o salarizare mai bună și condiții mai bune de lucru. În urma tratativelor conduse de Inspectoratul regional al muncii, patronii acceptă o majorare a salariilor de la 10,50 lei pe oră la 11,50 lei pentru muncitorii nespecialiști și de la 12,50 lei pe oră la 13,50 lei pentru cei specialiști⁸¹.

Un conflict de mai mică importanță, dar grav prin semnificație, este cel de la Cooperativa „Hangya-Furnica” — industrie de lapte, unde conducerea și-a concediat tot personalul — 19 în total — fără preaviz și fără despăgubiri⁸². Această situație demonstrează încă o dată felul în care patronii încalcă brutal legislația muncitorească. Părțile intrate în conflict sînt angajate la tratative de Inspectoratul regional al muncii, care obligă pe patron să achite personalului concediat salariul pe timpul legal de preaviz de două săptămîni.

În conflicte destul de frecvente au intrat în cursul anului 1933 și chelnerii de la restaurantele și alte localuri (cluburi, cafenele) din Oradea, cu patronii lor, în problema contractului de muncă. Nereușind să-l încheie la 5 mai⁸³, vor reuși la 1 august⁸⁴. Patronii însă nu-l respectă, iar chelnerii se pare că au renunțat să mai insiste, chiar dacă salariile li se plăteau cu întârziere. Numai chelnerii de la cafeneaua „Ropal” au făcut o grevă de două zile, la 6—7 decembrie, pentru a constrînge pe patron să le plătească salariile restante ce se ridicau la un total de 32.500 lei⁸⁵.

Dacă pînă și chelnerii — care aveau și ei sindicatul lor — erau în stare să facă o grevă, în schimb ceferiștii de la Depoul de locomotive Oradea se pare că fac un pas înapoi, alegînd calea unui memoriu pentru a obține satisfacerea revendicărilor lor. Anume, sosind de la Direcția Generală C.F.R. un nou ordin-regulament privind încadrarea funcționarilor și muncitorilor, ceferiștii de la depoul din Oradea înaintează un memoriu, prin sindicatul lor, către Direcția Generală C.F.R. din București, în care cereau printre altele: menținerea salariilor actuale, iar la încadrarea muncitorilor să se ia în considerație pe lîngă vechimea în C.F.R. și pregătirea lor tehnică și școlară etc.⁸⁶. Memoriul era semnat de 50 de muncitori și salariați.

Un fapt care „a produs senzație în cercurile corpului didactic orădean” a fost greva foamei, declarată la 10 februarie de cei doi institutori de la Școala de aplicație de pe lîngă Școala normală de băieți din Oradea. Ei nu primiseră salariul pe trei luni în urmă. Greva lor durînd trei zile, cazul ajunge la cunoștința ministrului Instrucțiunii Publice, Dimitrie Gusti, care trimite prin mandat telegrafic cîte 2.000 lei pentru fiecare⁸⁷.

Pe măsură ce șomajul creștea, iar numărul conflictelor de muncă se înmulțea, organizația locală de partid din Oradea a organizat în anii crizei economice, cu diferite prilejuri, numeroase manifestații și demonstrații, pentru a propaga în rîndul maselor largi muncitoare principiile politicii partidului pe de o parte, iar pe de altă parte, pentru a demasca politica

⁸⁰ Idem, fila 19 verso.

⁸¹ Idem, fila 20 verso.

⁸² Ibidem.

⁸³ Idem, fila 19 verso.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Idem, fila 20 verso.

⁸⁶ *Gazeta de Vest, Oradea*, an. V, nr. 1020, din 29 iulie, p. 5.

⁸⁷ Idem, numerele 875 din 10 februarie și 887 din 12 februarie.

asupritoare și de exploatare exercitată de guvern în numele intereselor claselor dominante. Aceste manifestații și demonstrații, desfășurându-se aproape paralel cu conflictele de muncă, aveau menirea de a constrânge autoritățile și clasele dominante din Bihor ca să țină seama de cererile muncitorilor. Astfel, aceste manifestații și demonstrații cresc și ele în amploare, pe măsură ce criza se agravează. Ca atare, situația revoluționară din Bihor crește, iar pîrghia prin care a acționat partidul pentru dezvoltarea ei au constituit-o organizațiile politice legale de masă, în fruntea cărora se găseau comuniștii.

ION BRATU — IOSIF HERCIU

DES ASPECTS DU CLIMAT RÉVOLUTIONNAIRE DANS LE DÉPARTEMENT DE
BIHOR PENDANT LES ANNÉES DE LA CRISE ÉCONOMIQUE (1928—1933).
LES CONFLITS DE TRAVAIL

(Résumé)

L'étude présente en premier lieu les phénomènes caractéristiques de la société capitaliste qui produisent un climat révolutionnaire; puis, on insiste au sujet des conflits de travail, d'une année à l'autre, dans le département de Bihor, pendant les années 1928—1933.